

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՆՈՒԲԱՐ ԶԱԼԸՍՅԱՆ

Բանակցություններում կարևոր նշանակություն է ձեռք բերել միջնորդական (Mediation) առաքելությունների ինստիտուտը: Որպես բանակցային գործընթացի մաս՝ այն ավելի լայն տարածում է ստացել և ուշադրության արժանացել մշակված և միջազգայնորեն ընդունված չափանիշներով ու սկզբունքներով ղեկավարելու շնորհիվ:

Ո՞րն է մեդիացիայի էությունը. ընդհանրապես, միջազգային պրակտիկայի համաձայն, երբ բանակցող կողմերի միջև սկզբունքային և բարդ հարցերի շուրջ առաջանում են բավականին լուրջ տարաձայնություններ, ընդգծված հակասական մոտեցումներ, և բացակայում է փոխադարձ զիջումների դիմելու ցանկությունը, որի հետևանքով ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ կողմերն այլևս ի վիճակի չեն լինում ինքնուրույն կարգավորելու գոյություն ունեցող վիճելի հարցերը, դիմում են տվյալ հակամարտությանը չմասնակցող այն երկրի կամ երկրների (ինչպես նաև միջազգային կազմակերպությունների, օրինակ՝ ՄԱԿ-ի) միջնորդությանը, որոնք հակամարտող երկրների հետ ունեն բնականոն հարաբերություններ և շահագրգռված են հաղթահարելու նրանց միջև ծագած հակասությունները, խնդրահարույց վեճերը կարգավորելու ուղիներ գտնելու և ի վերջո նպաստելու բանակցող կողմերի միջև համաձայնության կայացմանը:

Սովորաբար միջնորդական առաքելություն ստանձնող երկիրը կամ երկրները հանդես են գալիս կամավորության սկզբունքով: Նրանք քաջ գիտակցում են ստանձնած պատասխանատվության լրջությունը, որ իրենց միջնորդությունը գործելու է այն իրավիճակում, երբ հակամարտող կողմերի միջև «ամկա է բռնություն կիրառելու իրական սպառնալիք, երբ կողմերի միջև ուղղակի շփումներն անհնար են, երբ կողմերից մեկը բռնություն է կիրառում, երբ երրորդ կողմին ձեռնառու է դառնում բարենպաստ հարաբերությունների զարգացումը կողմերի միջև»¹:

Երբ հակամարտող երկրները առանձին վերցրած դեռևս կողմնորոշված չեն լինում դիմելու որևէ երկրի կամ երկրների օգնությանը՝

---

¹ Мокшанцев Р. И. Психология переговоров. М., 2002, с. 221.

հանդես գալու որպես միջնորդներ, և այդ ընթացքում առճակատումն էլ ավելի է խորանում, ապա հնարավոր է, որ միջնորդ երկրները լինեն այդ առաքելությունն իրականացնելու նախաձեռնողները՝ ունենալով որոշակի շահագրգռություն հակամարտության կարգավորման գործում: Ինչպես հայտնի է, Արցախի հարցի կարգավորման նպատակով հակամարտող կողմերին օգնելու առաջարկությամբ որպես միջնորդներ հանդես եկան մի շարք երկրներ՝ Իտալիան, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Ռուսաստանի Դաշնությունը, իսկ ավելի ուշ՝ Մինսկի խումբը՝ Ռուսաստանի, Միացյալ Նահանգների և Ֆրանսիայի համանախագահությամբ: Հայտնի է նաև 1970-ական թթ. վերջերին եգիպտա-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործում Միացյալ Նահանգների՝ որպես միջնորդ երկրի նախաձեռնությունը, որի իրականացրած մաքոքային դիվանագիտության շնորհիվ կողմերի միջև ստորագրվեց Քեմփ Դեևիդի համաձայնությունը, և խաղաղություն հաստատելու գործընթաց սկսվեց Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև:

Միջնորդ երկիրը կամ երկրները նշանակում են իրենց ներկայացուցիչներին, որոնք պետք է ընդունելի լինեն բանակցությունների մասնակիցների կողմից: Լինելով միջազգային իրավունքի լավ մասնագետներ՝ նրանք պետք է տիրապետեն բանակցային առարկային (նաև վեճի առարկա հանդիսացող հարցի պատմական ակունքներին), ունենան ամենայն մանրամասնություններով հարուստ տեղեկություններ հակամարտող երկրների միջև ծագած խնդիրների շուրջ և իրենց անկողմնակալ աշխատանքով վստահություն ներշնչեն կողմերին²: Իրենց ստանձնած միջնորդական առաքելությունն անընդունելի չդառնալու համար պարտադիր պայման է ի սկզբանե հակամարտության կողմերից մեկի նկատմամբ համակրանք կամ հակակրանք տածելու գաղափարից զերծ մնալը: Նրանք պարտավոր են իրենց առաքելության սկզբում հանդես գալ կողմերի առջև հայտարարությամբ՝ ներկայացնելով իրենց դերը, պարտավորությունների շրջանակները, նպատակները, ինչպես նաև բանակցություններ վարելու ժամանակ կողմերի հնարավոր վարքագիծը:

Ընդհանրապես, միջնորդ երկրների ներկայացուցիչները իրենց առաքելությունն իրականացնելիս պետք է աշխատեն մեղմել հակամարտության մեջ ներգրավված կողմերի թշնամական տրամադրությունները և չարեն դրանք: Նրանք պարտավոր են վիճելի սուր հարցերը քննարկել համատեղ և բանակցային ողջ գործընթացը չվնասելու նպատակով պայմանավորվածության գալ մանրամասներ չհրապարակելու շուրջ: Ի դեպ, այս առնչությամբ կարելի է նկատել, որ Արցախի հիմնախնդրի շուրջ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահները տարածաշրջանային բոլոր այցերի և հանդիպումների ժամանակ գիտակցում

² Այս մասին մանրամասն տե՛ս **Лебедева М. М.** Вам предстоят переговоры. М., 1993:

են իրենց մասնակցությամբ հակամարտող կողմերի հետ քննարկվող հարցերի և առաջարկությունների շրջանակը չհրապարակելու և դրանց գաղտնիությունը պահպանելու հարցում ստանձնած պարտավորությունները: Շատ է կարևորվում միջնորդ երկրների ներկայացուցիչների և հակամարտող կողմերի միջև պարբերաբար կազմակերպվող հանդիպումների ժամանակ վերջիններից ստացվող տեղեկության անհրաժեշտությունը՝ վերլուծելու համար յուրաքանչյուրի արած առաջարկությունները և հանդես գալու խնդրի կարգավորմանն ուղղված իրատեսական առաջարկություններով:

Սովորաբար միջնորդական առաքելությունը լինում է ուղղակի կամ անուղղակի: Ուղղակի միջնորդությունը ենթադրում է հակամարտող կողմերի և միջնորդների միաժամանակյա ներկայությունը և մասնակցությունը բանակցություններին: Այս ձևը առավել արդյունավետ է, որովհետև մասնակիցները հնարավորություն են ունենում համատեղ քննարկելու վիճահարույց հարցերը և ընդհանուր հայտարարի գալու եզրեր գտնելու: Այստեղ է, որ միջնորդները պետք է անեն հնարավորը՝ մերձեցնելու հակամարտող կողմերի դիրքորոշումները, որոնք կդառնան բանակցությունների հետագա ընթացքի հիմքը: Ինչ վերաբերում է անուղղակի միջնորդությանը, ապա այս դեպքում միջնորդները հանդես են գալիս զուտ որպես կողմերի միջև հաղորդակցման և տեղեկատվության փոխանցման օղակ: Նրանք ստիպված են լինում առանձին-առանձին խորհրդատվություններ անցկացնել հակամարտող կողմերի հետ՝ նրանց հարաբերություններում առկա թշնամության, դիմակայության և ռազմական առճակատման պատճառով: Միջնորդների աշխատանքը յուրահատուկ է իր բարդությամբ, և շատ հաճախ նրանք կարող են հայտնվել այնպիսի անելանելի վիճակում, երբ լարված բանակցությունների ժամանակ հակամարտող կողմերը բավականին կոշտ դիրքորոշում են ունենում միջնորդների կողմից արված առաջարկությունների նկատմամբ և ընդհանրապես հրաժարվում են փոխզիջումներից՝ նորանոր պահանջներ դնելով միմյանց առջև: Ինչ վերաբերում է միջնորդների առաջարկություններին, ապա դրանք սովորաբար ներկայացվում են հակամարտող կողմերի տեսակետների ու մտտեցումների համակողմանի և խորը վերլուծությունների հիման վրա:

Անդրադառնալով Արցախի հիմնախնդրի կարգավորման շուրջ միջնորդների գործադրած ջանքերին՝ նշենք, որ նրանց մշակած և ներկայացրած առաջարկությունները շատ հաճախ ընդունելի են եղել միայն մի կողմի համար և մերժվել մյուսի կողմից: Այստեղից հետևում է, որ երբ «հակամարտության մեջ ներգրավված երկրներն ունենում են ժխտողական և կոշտ դիրքորոշում միջնորդների առաջարկությունների նկատմամբ, հրաժարվում են զիջումների գնալուց կամ նորանոր պահանջներ են դնում միմյանց առջև, ապա այդպիսի գործընթացն ինքնըստինքյան բարդացնում է միջնորդների աշխատանքը՝ ստիպելով

նրանց անընդունելի հայտարարված յուրաքանչյուր առաջարկությունից հետո որոնել հիմնախնդրի կարգավորման նոր տարբերակներ»³:

Թեկուզ լինելով մեծ տերությունների ներկայացուցիչներ՝ միջնորդական առաքելություն իրականացնողները իրավունք չունեն հակամարտող կողմերին պարտադրելու իրենց առաջարկությունները կամ ընդունլու որոշումներ: Նրանք իրավասու են միայն խորհուրդներ տալու՝ հիմնավորելով փոխզիջման տարբերակների շուրջ իրենց առաջարկություններն ընդունելու նպատակահարմարությունը:

Կրկին վերադառնալով Արցախի շուրջ ընթացող բանակցություններին՝ կարող ենք նշել, որ զգալի է միջնորդներ Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի ակտիվության աստիճանը, որոնցից յուրաքանչյուրն աշխատում է հմտորեն իր ձեռքը վերցնել խնդրի հանգուցալուծման նախաձեռնությունը և մյուսին հնարավորինս հեռու պահել տարածաշրջանային գործընթացներից: Ըստ երևույթին, պետք է խուսափել մի իրավիճակից, որի արդյունքում միջնորդները կողմերի առճակատումը մեղմելու և խնդրի լուծման ուղիներ որոնելու փոխարեն ավելի կարեն հակամարտությունը և կնվազեցնեն բանակցությունների հաջող ավարտի բոլոր հնարավորությունները: Սա ավելի նկատելի է դառնում այն ժամանակ, երբ միջնորդ երկրների հարաբերություններում մեծ հաշվով առկա են լուրջ հակասություններ համընդհանուր խնդիրների շուրջ, որոնք ի վերջո չեն կարող բացասաբար չանդրադառնալ իրենց ստանձնած առաքելության ամբողջ գործընթացի վրա:

Որո՞նք են միջնորդների ստանձնելիք հիմնական պարտավորությունները, և ինչպիսի՞ սկզբունքներով են նրանք դեկավարվում. առանձնացնենք ամենակարևորները.

- ունենալ բանակցություններ վարելու մեծ փորձ և դիմացինին համոզելու ցանկալի կարողություն,

- պահպանել ընդգծված չեզոքություն հակամարտող կողմերի նկատմամբ իրենց առաքելության ողջ ընթացքում՝ հանդես չբերելու համար շահագրգռվածություն բանակցությունների արդյունքի նկատմամբ,

- ունենալ կառուցողական մոտեցում հակամարտող կողմերի արտահայտած կարծիքների շուրջ և ձգտել մերձեցնել կողմերի դիրքորոշումները,

- ջանալ նվազագույնի հասցնել կողմերի առճակատումը և մեղմել հակասությունները նրանց միջև,

- բազմակողմանի և խոր վերլուծության ենթարկել հակամարտության պատճառները, «չարել այն՝ հանգելով այն եզրահանգման, որ կողմերից մեկը իրավացի է, իսկ մյուսը՝ մեղավոր»⁴,

---

³ Ն. Չալքմյան, Դիվանագիտական և հյուպատոսական ծառայություն և իրավունք, Եր., 2005, էջ 138:

⁴ Захарова Л. М., Коновалова А. А. Основы дипломатической и консульской служ-

- չպարտադրել կողմերին առաջարկություններ, այլ խորհուրդներ տալ՝ հիմնավորելով դրանք ընդունելու նպատակահարմարությունը,
- հակամարտության կողմերի ներկայացուցիչներին արտահայտվելու համար հատկացնել հավասար ժամանակ,
- լինել անկողմնակալ բանակցությունների ողջ ընթացքում, ինչը կողմերին վստահություն ներշնչելու կարևոր գրավական է,
- չեզոքացնել կողմերից մեկի սպառնալիքները և ճնշում գործադրելու փորձերը մյուսի վրա,
- բանակցող կողմերին ուղղել կոնկրետ խնդիրների քննարկմանը և խոչընդոտել հարցի քննարկման ժամանակ կողմերից մեկի դիրքերը ուժեղացնելու նպատակով խնդրին չառնչվող ապացույցներ ներկայացնելը,
- խստագույնս պահպանել բանակցային գործընթացի գաղտնիությունը՝ նախապես պայմանավորվածության գալով բանակցությունների բոլոր մասնակիցների հետ,
- գտնել հիմնախնդիրը կարգավորելու միջոցը՝ համաձայնեցնելով հակամարտության կողմերի հետ:

Անդրադառնալով վերը նշված պարտավորություններին ու սկզբունքներին՝ կցանկանայինք մեկ անգամ ևս շեշտել միջնորդ երկրների կողմից բանակցությունների մանրամասների գաղտնիությունը պահպանելու անհրաժեշտությունը: Այսինքն՝ այն, ինչի մասին քննարկվում և առաջարկություններ են արվում, մնալու է բանակցային գործընթացի ներսում և ենթակա չէ հրապարակման: Միջնորդը (կամ միջնորդները) առանց թույլտվության «իրավունք չունի կողմերից մեկին հաղորդելու տեղեկատվություն, որն ստացել է մյուսից առանձին զրույցի ժամանակ»⁵: Ինչ վերաբերում է կողմերին խորհուրդներ տալուն, միջնորդները պարտավոր են սխալ դիրքորոշում ունեցող կողմին մանրամասն բացատրել թույլ տրված սխալների էությունը և վտանգավորությունը, որոնք կարող են բացասաբար անդրադառնալ բանակցային գործընթացի վրա և ի վերջո տանել այն փակուղի: Նրանք պետք է պահպանեն դիվանագիտական էթիկետի ու չափավորության կանոնները և թույլ չտան իրենց «կողմերից մեկի գործողությունները քննադատել մյուս կողմի ներկայությամբ»⁶: Թեև հնարավոր է միջնորդներից մեկը ներքուստ համակրի կողմերից մեկին ու նրա իրավացի լինելու պատճառով հակակրանք ունենա մյուսի նկատմամբ, բայց և այնպես երկու դեպքում էլ նա պարտավոր է պահպանել իր հավասարակշիռ վարքագիծը և թույլ չտալ որևէ արտահայտություն կողմերից մեկի օգտին՝ նույնիսկ իր դիմախաղով:

Միջնորդները բանակցությունների ժամանակ պարտավոր են ա-

бы. Минск, 2001, с. 128.

⁵ Мокшанцев Р. И., նշվ. աշխ., էջ 223:

⁶ Նույն տեղում:

պահովել նաև կողմերի ակտիվությունը: Երբեք «խրախուսելի չեն քննարկումների ժամանակ կողմերից մեկի պասիվ պահվածքը և մյուսի ընդգծված ակտիվությունը»⁷: Նման դեպքերում բանակցությունները կարող են շեղվել կառուցողական ուղուց՝ պատճառ դառնալով անվստահության ու կասկածի մթնոլորտի: Միջնորդները իրենց հերթին պետք է գիտակցեն նաև, որ առաքելության ողջ ընթացքում պատասխանատվություն են կրելու բանակցությունների արդյունավետ կազմակերպման, դրանց առաջընթացի կամ անհաջողության համար: Նրանք պետք է համոզված լինեն, որ բանակցությունների մասնակիցների մոտ առկա են զիջումներ անելու տրամադրվածություն և պատրաստակամություն: Միջնորդները պետք է իրենց ջանքերն ուղղեն այն բանին, որ հակամարտող կողմերը միմյանց հասկանան, գիտակցեն հիմնախնդիրը կարգավորելու անհրաժեշտությունը և անեն ամեն ինչ, որպեսզի վերջիններիս միջև ստեղծվի փոխըմբռնում խնդրի արդարացի հանգուցալուծման համար: Հնարավոր է, որ միջնորդական առաքելություն իրականացնող երկրներն իրենց գործունեության ընթացքում հակամարտության մեջ ներգրավված երկրների հաշվին լուծեն նաև իրենց ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական խնդիրներն ինչպես հակամարտության գոտում, այնպես էլ ողջ տարածաշրջանում: Սա նշանակում է, որ նրանք, փոխանակ կարգավորելու կողմերի միջև ծագած հակամարտությունը, իրենց ջանքերը կենտրոնացնում են ակնկալվող ազդեցությունների շուրջ: Եթե հանգամանքների բերումով ստեղծվի մի իրավիճակ, երբ միջնորդներից որևէ մեկի համար այլևս դժվար լինի պահպանել չեզոքությունը, և որի հետևանքով ի հայտ գա շահագրգռվածություն բանակցությունների ելքի նկատմամբ, ապա միջնորդը պարտավոր է հայտարարել միջնորդական առաքելությունից իր հրաժարվելու մասին:

Միջազգային պրակտիկայի համաձայն՝ միջնորդներն իրենց գործունեության հաջող ավարտին պետք է աջակցեն հակամարտող կողմերին եզրափակիչ փաստաթղթեր կազմելու և մշակելու, մանրակրկիտ ու ճիշտ ձևակերպումներ գտնելու գործում: Նրանց իրավասության մեջ մտնում է նաև խնդրի կարգավորման շուրջ փոխհամաձայնության տեքստի պատրաստումը, իսկ կողմերին վերապահվում է այն հաստատելը: Ավելացնենք նաև, որ միջնորդների վրա դրված է հսկողություն սահմանելը հակամարտող կողմերի միջև ձեռք բերված պայմանավորվածություններն իրականացնելու գործում:

Գնահատելով Արցախի խնդրի կարգավորման շուրջ ընթացող ինտենսիվ բանակցություններում միջնորդ երկրների ծավալած աշխատանքները՝ հարկ է նշել, որ 2016 թ. ապրիլին Ադրբեյջանի սանձազերծած քառօրյա պատերազմի ժամանակ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանա-

---

⁷ Այս մասին տե՛ս **Фишер Р., Юри У.** Путь к согласию, или Переговоры без поражения. М., 1992, **Дубинин Ю. В.** Мастерство переговоров. М., 2009:

խագահների կողմից ադրբեջանական հրոսակների գործողությունները պետք է արժանանային ավելի խիստ դատապարտման և հակամարտության խաղաղ կարգավորման սկզբունքների նկատմամբ Բաքվի իշխանությունների բացահայտ ժխտողական քաղաքականության՝ միջազգային հանրության ամենախիստ քննադատությանը: Ապրիլյան իրադարձությունները եկան փաստելու, որ Արցախի հարցը ռազմական ճանապարհով լուծելու ադրբեջանական իշխանությունների ձգտումները դատապարտված են ձախողման: ԵԱՀԿ միջնորդական առաքելություն իրականացնողներին մնում է բազմապատկել իրենց ջանքերը՝ կանխելու նման ռազմական գործողությունների կրկնությունը և դիվանագիտական համարձակ նախաձեռնություններով վերադարձնելու Արցախի մասնակցությունը բանակցություններին:

Բանալի բառեր – *միջնորդ, միջնորդական առաքելություն, արցախյան հիմնախնդիր, վիճելի հարցեր, հակամարտող կողմ, բանակցություններ, բանակցային գործընթաց, պարտավորություններ*

НУБАР ЧАЛЫМЯН – Об основных проблемах и особенностях посреднических миссий в переговорном процессе. – Посреднические миссии играют важную роль в сфере урегулирования международных конфликтов. В статье рассматриваются общие рамки взятых посредническими миссиями обязательств и основные задачи, стоящие перед ними в соответствии с международными стандартами и принципами. В качестве примера разбираются усилия, предпринимаемые сопредседателями Минской группы по урегулированию Арцахского конфликта.

Ключевые слова: *посредническая миссия, конфликтующая сторона, Арцахская проблема, спорные вопросы, переговорный процесс, обязательства*

NUBAR CHALEMYAN – On Key Issues and Peculiarities of Mediation Missions in Negotiation Process. – Mediation missions play an important role in international relations in regulation and resolution of conflicts. The general framework of the incurred responsibilities and key challenges are discussed in the article according to the adopted international standards and principles by the example of Minsk group co-chairmen around Artsakh conflict regulation as efforts, made by mediation countries.

Key words: *mediator, mediation mission, conflicting party, Artsakh problem, matter of argument, negotiations, negotiations process, obligations*